

Onderwerpen uit de Westzaanse geschiedenis

door WILLEM TIP/deel 50
beeld: Digitale Beeldbank

De Tweede Wereldoorlog

Rust en beperking van het doorgaande verkeer was in de jaren dertig niet wat de Zaanstreek als eerste zocht. Veeleer hoopte men op herstel van de economie. Aanvankelijk beperkte de overheid zich tot maatregelen die niet of nauwelijks bleken te werken: bezuinigingen en aanpassingen. Pas in 1935 waagde de Nederlandse overheid het om de beproefde maar dure gouden standaard te verlaten. De gouden gulden was, zo schertste men intussen op straat, geworden tot een loden last. Door het loslaten van de gouden standaard, de mogelijkheid guldens in te wisselen tegen duur goud, werd de gulden in het buitenland dadelijk goedkoper. Dat werkte gunstig uit. De goedkopere gulden bevorderde niet alleen de handel maar ook de scheepvaart. De bestuurders kregen weer moed, ook in Westzaan. Burgemeester Jantzen zorgde ervoor dat de historische namen Watermolenpad en Zeilenmakerspad voortaan eindigden op 'straat'. Dat paste beter bij de grote papierbedrijven die langs de beide 'straten' lagen. De historische naam 'Krabbelbuurt' verdween ook (1939). Het werd nu 'J.J. Allanstraat', een moeilijk te spellen naam, verwijzend naar de enkele jaren eerder overleden Westzaanse industrieel en politicus.

De oude ophaalbrug in het Watermolenpad en de papierfabriek van Gebr. De Jong.

In het buitenland namen de spanningen intussen hand over hand toe. Vooral de dreigende taal en het antisemitisme van de nazi's in Duitsland baarde zorg. Als voorzorg richtte men in het voorjaar van 1937 in de Zaanstreek een luchtbeschermingsdienst op. Burgers kregen voorlichting over het verduisteren van ramen, over EHBO en over wat te doen bij een luchtaanval. Lang hoopte men nog dat Nederland buiten de strijd zou blijven, zoals in de Eerste Wereldoorlog. Die hoop zou ijdel blijken. De nazi's dachten anders dan het keizerrijk vijftwintig jaar eerder. Jaar na jaar verlegden ze hun grenzen. Binnenslands met hun haatdragende rasleer, buitenslands met hun jagen naar 'heim ins Reich' en 'Lebensraum'. In het voorjaar van 1938

Oorlogsschade

trokken ze Oostenrijk binnen, in het najaar Sudeetenland. Een paar maanden later organiseerden ze in eigen land een vijandige pogrom tegen de Joodse medeburgers, de zogenaamde Kristallnacht. In maart 1939 bezetten ze heel Tsjechië, in september van hetzelfde jaar vielen ze Polen binnen. Daarna kwam alles in een stroomversnelling. De Nederlandse neutraliteit bestond voor de nazi's niet. Nederland was nodig voor een snelle inval in Frankrijk. Bovendien mocht Nederland van de nazi's niet bezet worden door de Engelsen en daarmee een Engelse aanvalsbasis worden op het vasteland. Op 10 mei 1940 trokken de nazilegers met een grote overmacht de Nederlandse grens over. Binnen een week was de strijd in Nederland afgelopen. Koningin Wilhelmina vertrok na de val van de Grebbelinie (13 mei) noodgedwongen naar Engeland. Een dag later besloten de nazi's een doorbraak te forceren en Rotterdam te bombarderen. Op 15 mei volgde de capitulatie. De bezetting die vijf jaar zou duren was begonnen.

Aanvankelijk leek het er even op dat de nazi's in Nederland de teugels minder strak zouden aantrekken dan elders. Nederland kreeg een 'burgerlijk' en geen militair bestuur toegewezen met aan het hoofd een rijkscommissaris, de Oostenrijker Seyss-Inquart. Die toegeving was echter niet meer dan schijn. Heel spoedig toonden de nazi's hun ware gezicht. Rassenhaat was hun devies. In hun propaganda voerden ze de 'ware' Nederlander op zoals zij die zagen. Die 'ware' Nederlander paste in hun 'nieuwe orde'. Veel goede landgenoten bleken niet de 'ware' Nederlander. Nog geen half jaar na de inval, in februari 1941, hoorden ze met ontsteltenis over de eerste razzia's op joden in Amsterdam. Een staking was het antwoord van die stad en een aantal plaatsen er omheen: Zaandam, Haarlem, gemeenten in het Gooi en de stad Utrecht. De staking werd ogenblikkelijk hard neergeslagen.

Oorlogsvliegtuigen boven het Westzijderveld.

Er volgden fusillades en de gemeenten die hadden meegedaan kregen hoge boetes. Amsterdam vijftien miljoen gulden, Zaandam een half miljoen gulden. Het nazibeleid werd na de staking gewoon voortgezet. De aanhoudende vervolging van minderheidsgroepen zoals joden en zigeuners was wel het meest onvoorstelbare van de hele oorlog. Zes miljoen joden zouden uiteindelijk omkomen, naast de slachtoffers onder de andere bevolkingsgroepen die de nazi's minachtten.

Bij het begin van de oorlog hadden de nazi's het idee dat de strijd snel voorbij zou zijn. In Berlijn vermeiden de nazileiders zich al in schaalmodellen van onmatig grote pleinen en pronkgebouwen. De betonnen koepels en kolossale zuilenrijen zouden alles gaan overtreffen wat ooit gebouwd was. In hun 'nieuwe orde' was alles een maat groter. Dictaturen wentelen zich graag in onmatigheid. De tegenstand vanuit Engeland en weldra ook vanuit Amerika bleek echter taai. Amerika dat zich aanvankelijk afzijdig had gehouden kon dat na de aanval op Pearl Harbor (1941) niet meer blijven. De nazi's in Nederland stelden zich noodgedwongen in op een langer verblijf. De schaarste die de voortslepende oorlog in Duitsland zelf meebracht, trachtten ze intussen te dempen door een stelsel van roof en wegvoering.

Bomen werden omgezaagd om opgestookt te worden.